

Роялистки контрареволуционни въстания във Франция 1793-1800 г.

Автор: Юлиан Недев

Статията е публикувана в бр. 10, 2014 г. от списание „Военна история“ (<http://historyofwars.net>), стр. 26

Френската революция е нееднозначно събитие в историята на Франция, а и на света. Положителните и страни са известни – създава се концепцията за правата на човека, свободното движение на идеи, демократичност и право на избор в едно общество без съсловия. Наред с това обаче тя има и тъмна страна, а именно, че ценностните и моралните идеи, които защитава са изцапани с кръвта на много хора, голямата част от които напълно невинни. Чисто политическите екзекуции се превръщат в редовна практика особено по времето на Комитета за публична безопасност ръководен от Робеспьер. Именно Робеспьер е в основата на отхвърлянето на монархията и създаването на Първата Френска република. Разбира се това няма как да се случи без легитимния владетел Луи XVI да бъде детронизиран, принизен до обикновен гражданин, съден и екзекутиран за да не може никога да заплаши новата република. За не малка част от обществото образът на монархията и краля далеч не е толкова демоничен, колкото е обрису-

ван от якобинците. Това важи особено за силно католическата западна Франция, където екзекуцията на краля на 21 януари 1793 г. се посреща изключително остро от предимно роялисткото местно население и логично се стига до бунт срещу революцията. Допълнителен фактор се оказва и Гражданската конституция на клира от 1790 г., която налага на католическите свещеници да се подчинят на държавата и да се закълнат във вярност към нея.

Емблема на Роялистите

Последната капка е масовият набор на мъже за революционната армия наложен през февруари 1793 г. в процесът на който в провинциите Ванде, Бретан и Нормандия избухва контрареволуционно въстание¹.

Регионът на въстанието се намира в западна Франция разположен северно и южно от река Лоара. Характеризира се със слаба урбанизация, но пък и с присъствието на голям брой провинциална дребна аристокрация. Отличителен белег още от времето на религиозните войни във Франция е силния католицизъм на населението и множеството църкви и манастири в региона.

Тъй като местната аристокрация не принадлежи към големите знатни фамилии на Франция или е от далечните им клонове, тя е по уседнала и типичната за останалата част от страната конфронтация между съсловията почти не съществува.

Силната религиозност допълнително притъпява конфликтите в тези провинции и освен това самото население е силно настроено срещу реформите налагани на църквата от революционните правителства. Париж настройва местното население срещу себе си именно първо със стъпките, които поема в посока ограничаване правата и конфискацията на имуществото на клира. През 1790 г. с приемането на Гражданската конституция на клира, Конвентът изисква от 160-те епископи на Франция да положат клетва за вярност към държавата – всеки освен седем от тях отказват да го сторят, като същото важи и за половината от свеще-

1 Блос, Вилхелм, Великата френска революция. 2008 Асеновци

ниците. В резултат започва преследване на духовенството и вярващите, като якобинците стигат до абсолютни крайности – църквите са затворени, хора които се опитват да ги посетят са бити по улиците, независимо дали става въпрос за мъже или жени, стотици свещеници са убити, а хиляди са депортирани. Върхът на гоненията е отхвърлянето на църковния календар, замяната му с нов в който годината на революцията е първата година на нова ера и обявяването на атеистичен култ проповядващ логиката и реализма, като висши духовни ценности. Освен това е забранено на населението да поставя надгробни кръстове при погребения. Тези сурови рестрикции са първия фактор, който създава голямо напрежение и предпоставките за бунт. Вторият фактор довел до въстанието е масовият набор за хора за революционната армия. В това време Франция вече е обявила война на Австрия, която в съюз с Прусия стои заплашително по границите. Неопитната френска армия е била разбита в няколко сражения и спешно се нуждае от хора, затова е обявен повсеместен набор, като квотата на Ванде е 300000² човека. Повсеместно във Франция масовият рекрут се посреща с недоволство, но това особено важи за северозападната част от страната, където се стига до открити сблъсъци. В град Шоле жертва на недоволствата става командирът на местната национална гвардия. В град Мешекул се стига до сбивания с гвардията и населението подкрепящо републиканците при което има десетки

2 D.M.G Sutherland The French Revolution and Empire the quest for a civic order стр. 179 Blackwell Publishing

жертви. По-силното присъствие на армията на север от р. Лоара предотвратява избухването на мащабни размирици, но на юг слабостта на армията е видима и именно там във Ванде се сформира въстаническа армия, която макар и многочислена е слабо въоръжена – разграбено е оръжието на националната гвардия в района, пленени са няколко оръдия, но по-голямата част от бунтовниците използват ловно оръжие или земеделски сечива.

- *Клането на републиканците в Мешекул, Франсоа Фламен, 1884г.*

Самата армия нарича себе си първоначално Католическа армия, което говори, че първоначалния и порив е бил религиозен, но по-късно се преименува на Роялистко - католическа армия с което подчертава подкрепата си за възстановяването на стария режим. Самите водачи на бунта, предимно аристократи и свещеници, организират около 2000 конница и няколко батальона, към които постоянно се присъединяват нови и нови желаещи с което движението набира значителна инерция.

Републиканците отговарят бързо

на заплахата и сформират армия от 45000, която смятат за напълно достатъчна да се справи с бунтовниците. Тя се насочва към размирната провинция в средата на март.

Първият сблъсък се осъществява на пътят от Ла Рошел към Нант, където близо до Шантон една републиканска колона от 2000 човека попада на засада на бунтовниците. След шест часово сражение колоната е разбита, оцелелите се оттеглят безредно, а голяма част от пленените са екзекутирани. Същият сценарий се повтаря при Шалон където още една републиканска колона е разбита. Бунтовниците скоро овладяват цялата територия на Ванде и региона, достигайки Ниор на юг с което западните територии на юг от Лоара падат в техни ръце до края на март 1793 г. Този успех обаче открива и слабостта на роялистката армия – скоро тя губи взаимодействие и се забелязва липсата на обща стратегия и цел на действията, ситуацията с продоволствието също не е за подценяване – забелязва се недостиг на барут. Лъч надежда идва отвъд граница, където аристокрацията в изгнание се подготвя да се присъедини към въстанието финансирана и въоръжена от Великобритания, която обещава подкрепа и с флот.

На този фон все пак въстаниците имат още някои успехи. Командвани от Шарл Боншам и Анри Рожекюл те превземат град Туар пленявайки 3000 републиканци и голямо количество барут и оръжие. Интересен е начина по който се отнасят с пленените. Бунтовниците нямат възможността да

държат такъв голям брой пленници, а и на този етап все още ситуацията не е ескалирала до толкова, че да ги екзекутират, затова пленниците са освободени след клетва, че няма повече да се сражават срещу роялистите, а за да бъдат лесно разпознати ако нарушат клетвата косите им са остригани.

На 25 май маркиз Лескюр начело на 35000 въстаници превзема град Фонтен-Комте и пленява 40 оръдия, а на 9 май Жакюс Кателин превзема Самур след което се насочва към Нант и го обсажда. Набрали скорост роялистите удрят и по отряда на ген. Клостерман

Шарл Мелхиор Артус, маркиз Боншам, един от водачите на въстанието, картина на Ан-Луи Жироде-Триосон

при Шатилон, като напълно го разбиват – от 6500 човека Клостерман успява да избяга само с 500 конници, които попадат на засада и в крайна сметка едва 300 се измъкват³.

Какви са действията на Републиката предвид гореописаната ситуация? През април е създаден Комитетът за публична безопасност начело с Дантон, а по-късно с Робеспьер, който застава зад принципа на тотална безкомпромисност и пълно унищожение на враговете на революцията. С това започва т. нар. Режим на терора⁴. Поради тежестта на ситуацията за републиканците, от една страна Франция води война с Първата коалиция, а от друга гражданска война във Ванде

3 Блос, Вилхелм, Великата френска революция. 2008 Асеневици

4 Sutherland, Donald The French Revolution and Empire: The Quest for a Civic Order стр. 175, 2003 Blackwell Publishing

на комитетът състоящ се от 9 после от 12 членове е даден контрол върху армията, съдът и законодателната власт. Така е създаден Революционния трибунал, който е прикачен към армейските части и съди и екзекутира противниците на революцията на място. За омиротворяване на региона се предвижда пълното физическо унищожение на роялистите. На въпрос на ген. Тюро как да постъпва с жените и децата в територията на въстанието отговорът на Комитетът е лаконичен – „всички трябва да минат под меч“⁵.

Мъже, жени и деца са въввлечени в сражение с републиканските сили След безуспешен опит Нант да бъде превзет през август под натискът на републиканските войски въстаниците се оттеглят за да се прегрупират. Преследвани по петите, а и допълнително

5 Sutherland, Donald The French Revolution and Empire: The Quest for a Civic Order стр. 222, 2003 Blackwell Publishing

претоварени от голямо количество цивилни бежанци, вандейците успяват да постигнат още една малка ариергардна победа при Тифуг през септември с която задържат на разстояние революционната армия.

След няколко малки сражения с нерешителен характер се стига до битката при Шоле. Това е ключовото сражение във войната за Ванде. На 15 и 16 октомври в лагерите и на двете страни се провеждат военни съвети за да се обсъди ситуацията. Републиканците разполагат с 26000 човека и обмислят възможността силите им да бъдат разделени в три колони, които да обградят въстаническата армия и да отрежат пътят им към Нант, но това предложение на ген. Клебер е отхвърлено от повечето офицери поради мнението, че войската е уморена и не е в състояние да извърши подобна маневра успешно. В лагера на роялистите има също разногласия, част от офицерите настояват да се премине в провинция Бретан и там да се разпали бунт, други настояват войската да не се разделя и да се премине в незабавна атака към Шоле докато противниковата групировка е с по-малка численост – роялистите разполагат с 40000 човека. Проблем за бунтовниците е и многото цивилни бежанци, които ограничават мобилността на армията. В крайна сметка е възприета идеята за атака срещу Шоле.

Битката започва на 17 октомври с видим привес на роялистите, които успяват успешно да отхвърлят предните линии на републиканците. След като революционната армия се оттегля във

вътрешността на града последвана от бунтовниците, републиканците вкарват в бой резерва си воден от ген. Клебер, който успява да обърне в бягство десния фланг на противника.

Анри дьо Верже, граф Ларошжаклен повежда част от роялистите в атака по време на битката при Шоле.

Погрешно разпознали атаката на резерва, като настъпление на втора републиканска армия роялистите преминават в отстъпление давайки значителни загуби. Ранен е и командирът им ген. Боншам, който след като прекосява Лоара при Сент Флорен умира от раните си. Интересно е да се отбележи последната заповед на роялисткия генерал. В момента на

прекосяването на реката в ръцете на бунтовническата армия са около 5000 републикански пленници. Предвид поражението сред офицерите назрява мнението, че пленниците трябва да бъдат екзекутирани – на този етап войната е достигнала особено висока степен на жестокост, като и двете страни избиват цивилно население и пленници доста често. При това положение последната заповед на Боншам е пленниците да бъдат пощадени и освободени. Заповедта е изпълнена до голяма степен заради високите авторитети на генерала сред подчинените му. Дали той е целял да не ескалира повече напрежението и да спаси своите хора от възмездието на Републиката или последният му акт е продиктуван от религиозният характер на роялистите не е ясно, но действията му за съжаление не намаляват жестокостта на войната в последвалите месеци. Останките от роялистката армия са напълно разбити при Ле Ман през декември, където загива и не малка част от цивилното население бягащо с бунтовниците.

След разгрома при Шоле и Ле Ман роялистката армия се разпада и преминава към партизански тактики с умерен успех. След преминаването на север от р. Лоара макар че не завладяват вече градове или цели региони, както във Ванде, в Бретан към каузата им се присъединява немалка част от местното население станали известни,

като шоани от името на лидера си Жан Шоан.

Жан Шоан, контрареволуционер, роялист и водач на шоаните

За разлика от бунтовниците във Ванде шоаните в по-голямата си част са селяни, а не благородници. Съпротивата им срещу революцията е мотивирана най-вече от анти-католицизма на новата власт. Това, че не са организирани в армия им дава възможност да подържат съпротивата си значително по-дълго – чак до 1800 г., когато действията им вече са почти напълно

БГ Наука организира научна конференция по повод 50-ти брой на сп. „Българска Наука“

БГ Наука продуцира документалният филм „На Нож!“ посветен на 100 годишнината от Балканската война.

www.1912.nauka.bg

затихнали.

През декември 1793 г. роялисти от емиграцията подкрепени от английския и испанския флот обсаждат Тулон. Акцията остава в историята като неуспешна за роялистите, които са принудени да се оттеглят, но е успешна за английския флот, който потапя 14 френски бойни кораба и пленява други 15.

В началото на 1794 г. с цел пълното умиротворяване на Ванде и другите размирни територии Комитетът по обществена сигурност натоварва генералите Тюра и Хенц с задачата да ликвидират всяка останала съпротива. Действията на двамата генерали са брутални - само в периода от февруари до май са избити приблизително 50000 вандейци. Армията на Тюра получава названието „адските колони на Тюра“ заради фанатизма и безмилостността си.

Конвентът осъзнава разбира се, че на постоянните кръвопролития трябва да бъде сложен край и затова се намесва

в дейността на Комитетът по обществена сигурност, като оторизира ген. Луиз Хош да дава амнистия на предалите се вандейци, като допълнително гарантира собствеността им и правото на вероизповедание с което постига значителен успех за помиряването на региона.

Макар, че след разгрома на Вандейското въстание и разтурянето на Комитетът по обществена безопасност в края на 1794 г. размириците вече затихват, през юни 1795 г. емигрантите роялисти отново подкрепени от английския флот правя десант при Киберен с цел да се свържат с местната шоанска съпротива и да подновят борбата срещу републиката в западна Франция. Водени от Жозеф де Пуис емигрантите успяват да убедят английското правителство да снабди с оръжие инициативата за десант в Бретан. Така на 23 юни английски флот от 9 бойни кораба и 60 товарни – натоварени с 3500 френски роялисти и екипировката им и допълнително още мускети, барут, униформи и храна за 40000 човека,

Давене на роялисти в Нант, картина на Жозеф Обер

поема към Киберен. Републикански флот от Брест пресреща ескадрата, но е отблъснат и така на 26 юни десантът успешно достига Киберен, като на 27 юни е овладян местният форт и цялото крайбрежие с активната помощ на шоаните. Тук се случва фаталното за експедицията Луис Дехарвил, който е благородник и съперник на Пуис си е издествал писма от познати благородници в емиграция, които оспорват върховното командване на Пуис и дори го прехвърлят на Дехарвил. Докато Пуис иска незабавно да се поеме към вътрешността на Бератан за да се свърже с местната шоанска съпротива, Дехарвил предпочита да заеме сигурна позиция във форта на Киберен и

да чака подкрепления. Това решение се оказва фатално защото дава достатъчно време на републиканците да се организират и реагират. От Брест в посока на десанта поема значителна републиканска армия командвана от ген. Хош, който съумява бързо да достигне десантната зона макар, че по пътя си има значителни шоански формирования, които обаче не действат координирано и не успяват да го забавят. Хош подлага на обсада фортът и успява да отблъсне всички роялистни атаки, като в една от тях загива и Дехарвил. Самият форт отваря вратите си за републиканците след дезертъорство на част от роялистите. Пуис запovedва изтегляне на хората си обратно

Победата на републиканците при Киберен, картина на Пол-Емил Бутини

на английските кораби с което спасява 2500 човека от плен, но други 6000 са принудени, след обещание, че няма да бъдат екзекутирани, да се предадат. Хош не спазва напълно обещанието си и около 800 благородници са разстреляни след капитулацията.

След тази акция не последват вече други мащабни операции на роялистите за отхвърляне на републиката. Те се задоволяват с партизански действия, а след идването на Наполеон на власт дори и те са прекратени. Спорадични прояви на съпротива има през 1813 г. и през 1815 г. по времето на 100-те дни. Основната причина за провала на бунтовете е липсата на цялостна стратегия и цел. Въстаниците показват, че могат да побеждават републиканската армия неведнъж, но не съумяват да се възползват от победите си и да ги развият. Друг фактор е политиката на терор и безкомпромисност въведена от Робеспьер. Заради нея във Вандея загиват около 200000 човека предимно роялисти, но и немалко републиканци тъй като заповедта за ликвидирането на вандейците не прави разлика между роялисти и републиканци⁶. Някои френски историци като Рейналд Сешер се опитват да определят избиването на населението във Ванде, като геноцид⁷, но световната историография, както и съществената част от френската отхвърлят тази теория поради това, че събитията във Ванде нямат характеристиките на геноцид, а са резултат

на една брутална гражданска война в която и двете страни извършват престъпления спрямо другата. Известни сходства биха могли да се намерят в руската гражданска война, където белите са оприличавани на вандейците а червената революционна армия на републиканците. Тук аналогията е по-подходяща отколкото идеята за геноцид, защото и двете страни налагат терор – бял и червен, а и крайният резултат е сходен – белите са разгромени след опит за външна интервенция в тяхна полза. Шоанските въстаници имат по-дълъг живот благодарение на гъвкавостта си, но те нямат силите да постигнат някакъв реален резултат без силна външна намеса. В по-ново време те биха могли да бъдат оприличени на френската съпротива срещу немската окупация 1941-1944 г. заради връзките си с Англия и няколкото съвместни координирани операции, както и измъкването на аристократи на острова от Франция.

Литература:

D.M.G Southerland *The French Revolution and Empire the quest for a civic order* Blackwell Publishing

[Jones, Adam Genocide: A Comprehensive Introduction \(Routledge/Taylor & Francis Publishers Forthcoming 2006\)](#)

Блос, Вилхелм, 2008 Великата френска революция. Асеновци

Мишев, Радослав; Пантев, Андрей; Глушков, Христо – ”История на новото време”, Велико Търново, 1995 г.

Интернет

6 Jones, Adam Genocide: A Comprehensive Introduction стр. 7 (Routledge/Taylor & Francis Publishers Forthcoming 2006)

7 Secher, Reynald. A French Genocide: The Vendée, University of Notre Dame Press, (2003)